

## TURİZMİN SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

\*Yrd.Doç.Dr. Zafer YILDIZ

### Özet

*Bu çalışma turizm sektörünün Dünya’da ve Türkiye’de gelişim sürecini tarihsel perspektifte ele almakta ve turizmin özellikle yeni istihdam olanakları yaratabilme gücü ile ilgili olarak tespitlere yer vermeyi amaçlamaktadır. İşsizlik sorununun çözümü konusunda turizm sektörü ile sanayi sektörü karşılaştırılmış, turizm sektörünün ortaya çıkardığı istihdamın özellikleri ve çeşitleri incelenmiş ve Türkiye açısından turizm sektörünün işsizlik probleminin çözümünde önemli etkilere sahip bir sektör olduğu tespit edilmiştir.*

### DEVELOPMENT OF TOURISM SECTOR AND ITS EFFECTS ON EMPLOYMENT

#### Abstract

*This study aims to shed light on tourism Sector’s development process in the World and Turkey in historical perspective and determine, especially, tourism sector’s new job creation ability. Comparing tourism and industrial sectors on solving unemployment problem, features and varieties of employment created by tourism sector are analyzed and it is determined that tourism sector has important effects on solving unemployment problem in Turkey.*

### 1. GİRİŞ

Turizm sektörü geçmişten günümüze hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun şekilde ilgi gösterilen bir sektör olma özelliğini hala korumaktadır. Bunun en önemli nedeni ise, dünya genelinden en hızlı gelişen sektörlerden biri olmasıdır. Bu durum, turizm sektörünün ülke ekonomilerine katkılarını ön plana çıkarmış ve Dünya Turizm Örgütü’nün 2020 yılında dünya turizm gelirin 2 trilyon dolar olacağına ilişkin tahmininin de etkisiyle her ülkenin kendi turizm arz potansiyeli nispetinde bu pastadan pay alma veya aldıkları payı büyütme mücadelesine girişmelerine neden olmuştur. Turizm sektörünü geliştirerek ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre ulaşmak istediği hedef farklılık gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkeler turizm sektörünün gelir etkisinden yararlanmaya çalışırken gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler ise, bu sektörün döviz kazandırıcı ve yeni istihdam olanakları yaratabilme gücünden yararlanmak istemektedirler. Zira gelişmekte olan ülkelerin ihracat yapabilmeleri büyük oranda ara ve yatırım malı ithalatına bağlı olduğundan bu ithalat için gerekli olan döviz kazanma noktasında turizm sektörü önemli bir yardımcı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yine gelişmekte olan

\* Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, zaferyildiz@sdu.edu.tr

ülkelerin en önemli sorunlarının başında işsizlik problemi gelmektedir. Bu sorunun çözümünde de turizm sektörünün önemli etkilere sahip olduğu bir gerçektir. Bu gücünü ise emek-yoğun hizmet üreten bir sektör olmasında almaktadır. Çok zengin turizm arz potansiyeline sahip olan Türkiye için özellikle işsizlik sorunun çözümünde katkı sağlaması noktasında turizm sektörünün önemini arttırmaktadır. Bu çalışma ile 2008 ekonomik krizinden sonra daha da belirginleşen işsizlik probleminin çözümünde turizm sektörünün kullanılması konusunda bir farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır. Turizm sektörünün yapısal özellikleri, istihdam yaratma potansiyeli açısından onu diğer sektörlerden farklılaştırmaktadır. Zira turizm sektöründe makineleşme ve otonom bilgisayar sistemlerin kullanımını dışında teknolojik yeniliklerin kullanım alanı oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bu sınırlılık, teknolojik ilerlemelerin emek tasarruf ettirici etkisini de ciddi şekilde azaltmaktadır. Ayrıca doğrudan istihdamın yaratılmasında en etkin rolü oynayan konaklama tesislerine yönelik yatırımlar oynamakta, bu da doğrudan istihdamı arttıran yatırımların önsel ve gerisel bağlantılar sayesinde dolaylı istihdam olanakları da ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bölge halkının turizmin gelişmesine bağlı olarak artan gelirlerini harcaması sonucu ortaya çıkan uyarılmış istihdam da göz önüne alındığında turizm sektörünün özellikle Türkiye açısından belki de en önemli katkısı haline gelen ekonomik etki, istihdam etkisidir. Ancak turizm sektöründe istihdam edilen işgücünün yarısına yakını sigortasız çalışmakta bu nedenle Sosyal Güvenlik Kurumu verilerinden yararlanılarak sadece tahminler yapılabilmektedir.

## 2. TURİZM KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlar, sürekli yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle ayrılarak başka ülke veya bölgelere gitmekte ve buralarda gezip-görme, dinlenme, eğlenme, öğrenme gibi psikolojik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Ekonomik anlamda geniş etkiler doğuran ve turizm olarak isimlendirilen bu olay, günümüz uygarlığının temel bir özelliğini oluşturmaktadır (Uçkun, 2004:28). Turizm, Latince “tornus” kelimesinden kaynaklanmakta ve insanların bir eksen etrafında dönme hareketini ifade etmektedir. Buradan da İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi yaygın dünya dillerine “tour” şeklinde geçmiştir ki insanların dairesel hareket içerisinde bazı görülmeye değer yerleri, iş veya eğlence amacıyla gezip geri dönmelerini ifade etmektedir (Ağaoğlu, 1991:24). Turizm ile ilgili yapılan bir tanım şöyledir, “*turizm genel olarak devamlı yaşanan yer dışında tüketici olarak tatil, dinlenme, eğlenme gibi ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yapılan seyahat ve geçici konaklama hareketleridir*” (Kozak vd., 1997:1). Diğer bir tanımda turizm “*dinlenme ya da iş amaçlı bir yerden yola çıkarak belli bir destinasyona yönelen insani faaliyettir*” (Bayer, 1992:3) şeklinde tanımlanmaktadır. Çeşitli tanımları yapılan turizm faaliyetini gerçekleştiren kişiye ise turist denilmektedir. Turistin temel özellikleri ise şu şekildedir;

- Turist, turizme yön veren kişi ve turizm hareketlerinin belirleyicisidir.
- Turist, sürekli yerleşme amacı olmaksızın din, ailevi ilişki, sağlık, eğlenme, dinlenme veya boş zamanlarını gibi ticari olmayan nedenlerle seyahat eden insandır.

- Bilimsel, idari, diplomatik, dini, sportif nedenler veya bu çeşit toplantılara katılmak amacıyla seyahat edenler de turist olarak kabul edilir.
- Turist, temel amacı psikolojik tatmin olan, seyahati süresince ekonomik anlamda tüketici sayılan, normal düzeyde mali güce sahip ve zamanı sınırlı olan kişidir.
- Bir ülkeye çalışma, yerleşme, uzun süreli eğitim amacıyla gidenler ve transit yolcular turist sayılmamaktadır. En az bir gece konaklama gerçekleştirmiş günübirlikçiler ise turist olarak kabul edilir (Yağcı, 2003:12).

Turizm olayının başlangıcı, yazıyı, parayı ve tekerleği ilk bulan ve kullanan Sümerlere yani M.Ö. 4000 yıllarına kadar götürülebilir. Finikelilerin de bu anlamda ilk gezginler olduğu söylenebilir. Yine M.Ö. 3000 yıllarında piramitler ve tapınaklar nedeniyle Mısır, gezginlerin ilgisini en çok çeken ülkelerden biri olmuştur. Eski Mısır ve Babil krallığında, gezginler için yolların güvenlik altına alındığı, konaklama ve dinlenme amacıyla evlerin ve bahçelerin inşa edildiği bilinmektedir (Barutçugil, 1984:28). Eski çağlarda ulusların ticaret maksadı ile ülkeleri veya komşu bölgeleri ziyaret etmesi de bir turizm aktivitesi olarak değerlendirilmektedir. O dönemde karayollarının düzenli ve bol sayıda olmaması, uzak yolculukların deniz yolu ile yapılmasına neden olmuştur (Doğanay, 2001:17). Ayrıca eski Yunanlılarda olimpiyatlar, seyahat olanağını ortaya çıkarmış ve olimpiyatlara gidenler, kasabalarda konaklayarak turizmin öncülüğünü yapmışlardır (Bayer, 1992:12). M.S. 395 yılından İstanbul'un fethine kadar olan dönemde ise, zevk, eğlence ve sağlık turizminde duraklama başlamış bunun yanında büyük yayılma gösteren Hıristiyanlık ve Müslümanlığa bağlı olarak dini amaçlı seyahatler artış göstermiştir (Acuner, 2006:15). Dolayısıyla özellikle ilk çağlarda turizmin genel olarak ekonomik, inanç, sağlık ve spor olmak üzere başlıca dört ana grupta gerçekleştiği görülmektedir. Ortaçağın ne ünlü gezginlerinden biri olan Marco Polo, İran ve Afganistan'dan geçerek Pamir Yaylasına, oradan da Gobi Çölünü aşarak Çin'e ulaşmış, buradan Java, Sumatra ve Hindistan'ı gezerek İtalya'ya dönmüştür. Yine aynı dönem gezginlerinden İbn-i Batuta ise, doğum yeri Tanca'dan Mekke'ye defalarca gitmiş, buradan Arabistan'ı Ortadoğu'yu ve Anadolu'yu gezerek Semerkant üzerinden Hindistan'a ulaşmış ve oradan da Seylan ve Sumatra'ya geçmiştir (Barutçugil, 1984:29). İstanbul'un fethinden (1453) Fransız ihtilalına kadar (1789) geçen dönemde özellikle Bizans'taki bilginlerin Roma'ya sığınmaları ve orada Romalılara Yunancayı öğretmeleri sonucu antik kültüre olan sempatinin artmasını sağlamışlar ve bu sayede Roma'daki antik eserlere ilgi artmıştır. Bu durum beraberinde Roma'daki antik eserleri görmek için yapılan seyahatlerin artmasını getirmiştir (Acuner, 2006:15). Böylece ekonomik amaçlı seyahatlerin yanına kültürel amaçlı seyahatler de artmaya başlamıştır. Bu tür geziler kültür turizmi olarak değerlendirilebilecek aktivitelerdir (Doğanay, 2001:21). 1492 yılında Portekizli denizci Vasco de Gama'nın gemi ile Hindistan'a ulaşması, diğer bir Portekizli denizci olan Macellan'ın 1519 yılında başlayan dünya seyahatleri ise, insanların bilmedikleri yerleri görmek, tanımak merak etmek nedeniyle yapmış

oldukları yolculukların temelini oluşturmuştur (Akat, 200:9). Fransız ihtilal'ı ile başlayan sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler sonucunda ortaya çıkan burjuva sınıfı ve zenginler, uzak ülkelere gidip gezmek suretiyle o dönem turizm hareketini ciddi şekilde etkilemişlerdir. Ancak bu dönemde turizm aktivitelerini asıl hareketlendiren temel unsur, ulaşım teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler olmuştur. Buharlı gemi ve lokomotiflerin icadı, izleyen yıllarda otomobil sanayinin hızla gelişmesi turizmin çok hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur. Bu dönemde İlk organize turistik geziyi, 1841 yılında at yarışını izlemek için 1 şiline trenle Letter-Loughborough arasında tur düzenleyerek 570 kişiyi taşıyan ve "organize tur" kavramını ortaya çıkaran Thomas Cook'tur (Bayer,1992:11). I. Dünya savaşının hemen ardından 1918-1920 yılları arası modern turizmin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde turizm, otel, motel, ulaşım araçları ve yolları, plajlar, eğlence ve spor alanları, konaklama tesisleri ve tüm altyapısıyla büyük bir sektör haline gelmiştir (Evliyaoğlu, 1994:7). Günümüzde ise, teknolojik ilerlemeler, yaşam standartlarında ortaya çıkan iyileşmeler, küreselleşmenin beraberinde getirdiği seyahat serbestliği, turizm aktivitelerine katılan insan sayısının hızla artmasına neden olmuştur (Milne, Ateljevic, 2001:371). Bunun doğal bir sonucu olarak da turizm sektörü dünyanın en hızlı gelişen sektörlerinden biri haline almıştır. Öyle ki, dünya turizmi 1980-90 döneminde %60, 1990-2000 döneminde %52 artış göstermiştir. Rakamsal olarak ifade etmek gerekirse, 1980 yılında 280 milyon olan turist sayısı 2000 yılında 698 milyona ulaşmıştır (TOBB, 2003:269). Bu rakam 2007 yılında 903 milyona, 2008 yılında 922 milyona ulaşmış, 2009 yılında 880 milyona gerilemiştir (<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/dosya/1-245937/h/sonturizmraporu.DOC>). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere turizm sektörü büyük bir hızla büyümekle birlikte bazı dönemlerde gerek terör sebebiyle gerekse ekonomik konjonktür sebebiyle küçük düşüşler yaşasa da genel olarak büyüme trendini devam ettirmiştir. Bunun bir göstergesi olarak Dünya Turizm Örgütü 2020 yılında 1600 milyon turist turizm aktivitelerine katılacağını ve bunu ekonomik sonucunun 2 trilyon Amerikan doları olacağını tahmin etmektedir. Bu açıdan bakıldığında yeni gelişmelere sahne olacağı beklenen turizm sektörünün önümüzdeki dönemde de en hızlı büyüyen sektörlerden biri olacağı beklentisi yanlış olmaz. Zira turizm arzı içerisinde birçok farklı alanların ortaya çıkmasının yanında, var olan turistik faaliyetlerde de ciddi gelişmeler görülmektedir. Son yıllara kadar turizmin en önemli bölümünü oluşturan "deniz, kum, güneş" üçlemesi yavaş yavaş popülerliğini yitirmekte, özellikle sağlık turizmi başta olmak üzere kültür ve tarih turizmi gelişmekte ve her geçen gün daha fazla talep görmektedir (Aydın, Kelçeoğlu, 2002:64).

### 3. TÜRKİYEDE TURİZM SEKTÖRÜ'NÜN GELİŞİMİ

Dünyada böylesine hızlı şekilde büyüyen turizm sektörünün Türkiye'deki durumu da neredeyse dünyadaki eğilimlere paralellik gösterecek şekilde gelişmektedir. Türkiye'de planlı dönem öncesi olarak anılan dönemde (1923-1962), turizm alanında faaliyet gösteren ilk organizasyon Raşit Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan

“Seyyahin Cemiyeti” dir. Bu cemiyet ismini daha sonra “Türkiye Turing Kulübü” ve ardından da “Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü “ olarak değiştirmiştir. Kurumun çalışmaları sonucu Türkiye'nin ilk turizm prospektüsleri, ilk afişleri, ilk karayolu haritaları bastırılmış, ilk tercüman rehberlik sınavları yapılmış ve ilk turizm ile ilgili incelemeler yapılmıştır (Kozak vd,1997:83). Türkiye'nin turizm sektörü ile ilgili ilk yasal çalışması ise, 1934 yılında “İktisat Vekaleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında 2450 Sayılı Kanun” udur (Yağcı, 2003:17). 1939 yılında tanıtma ve turizm işleri bir müdürlük halinde Ticaret Bakanlığının bünyesine alınmıştır. 1940'da Basın ve Umum Müdürlüğüne, 1943'de Basın Yayın Umum Müdürlüğüne, 1949'da Basın Yayına ve turizm Genel Müdürlüğüne bağlı Turizm Dairesine bırakılmıştır. Turizm alanında yapılacak yatırımların teşviki konusu 1950'de Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu ele alınmış ve aynı yıl Türkiye Emlak Kredi Bankasında 1.000.000 TL'lik kredi fonu oluşturulmuştur. 1953 yılında 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte girişimcilerin turizm sektörüne yatırım yapmaları teşvik etmek amacıyla 10 yıl süreyle vergi muafiyeti sağlanmıştır. 1955 yılında Turizm Bankası kurulmuş ve böylece turizm sektörünün finansman ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. 1957 yılında Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, “Basın Yayın ve Turizm Vekâleti” adıyla Bakanlık olmuştur (Tunç ve Saç, 1998:98). 27 Mayıs 1960 ihtilali ile devrilen iktidarın turizm alanındaki faaliyet ve tasarrufları üzerine yoğun bir soruşturma kovuşturma hareketi başlatılmıştır. Bu çerçevede turizm sektörüne yönelik yatırımların büyük çoğunluğu durdurulmuş, yapımına başlanan projeler iptal edilmiş ve krediler kesilmiştir. Bütün bunların bir sonucu olarak Türkiye'de yeni gelişmeye başlamış olan turizm sektörü bütünüyle bir durgunluk içine girmiştir. 1962 yılında ise, turizme yönelik yatırımları durduran uygulamalar gevşetilmiş ve bu yatırımların bir kısmı bitirilebilmiştir (Ünlüören, Kılıçlar, 2004:133). 1960 yılını izleyen yıllar ise, kalkınma planlarının yapıldığı ve turizmde gelişmelerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde bölgeler itibariyle kaynak envanterleri çıkarılmış, fiziksel planlama çalışmaları yapılmış, teknik altyapı yatırımları gerçekleştirilmiş ve öncü örnek tesisler olarak yat limanı, konaklama vd. devlet eliyle gerçekleştirilmiştir Acuner, 2006:29). 1963–80 döneminde turizm politikasının temel hedefi turizm yoluyla ödemeler dengesine katkıda bulunmak, döviz gelirlerini arttırmak, yeni istihdam olanakları oluşturmak ve Türk vatandaşlarına tatil yapma olanakları sağlamak olarak özetlenebilir. Turizm Bakanlığının kurulması da bu dönemde atılan en önemli adımlardan biridir. Yine bu dönemde turizm sektörü adına ortaya çıkan diğer önemli gelişmeler ise şunlardır; Turizm Bankası kurulmuştur, 1972 yılında Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) kurulmuş ve seyahat acentelerini bir çatı altında toplamıştır. 1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı “turizmi Teşvik Kanunu” ise Türkiye turizmi için tam bir dönüm noktası olmuştur. Bu yasa, yatırımların öncelikli olarak turizmin gelişmesini sağlayacak alanlara yönlendirilmesini ve kıt kaynakların etkin bir şekilde kullanımını hedeflemiştir. 1983 yılı devletin özelleştirme faaliyetlerine hız verdiği bir dönemdir. Bu dönemde TÜRSAB, Türkiye Otelciler Birliği (TÜROB), Turizmi Geliştirme Vakfı (TUGEV), Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD) gibi birlik ve dernekler aracılığıyla

turizm özel sektör temsilcileri etkili konumlar edinmişlerdir. 1989-1998 yılları arası Türkiye turizminin uluslar arası turizm gelirlerinden aldığı pay binde 3'ten %1,8'e, yabancı turist sayısı 2,8 milyondan 9,7 milyona, turizm geliri ise, 2 milyar dolardan 7,2 milyar dolara yükselmiştir. 1999 yılında yaşanan deprem felaketinden sonra yaşanan rezervasyon iptalleri sonrasında turist sayısı 7,5 milyon kişi, turizm geliri ise 5,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Yağcı, 2003:204).

#### 4. İSTİHDAM KAVRAMI ve TURİZM SEKTÖRÜ

İstihdam terimi, ekonomi biliminde biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki anlamda kullanılır. Geniş anlamda istihdam, bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin kullanılmasyla ilgilidir. Eğer bir ekonomide sahip olunan üretim faktörlerinin tamamı kullanılıyorsa, o ekonomi maksimum üretim düzeyine ulaşmış olur ki buna "*tam istihdam milli gelir düzeyi*" denir. Buna karşılık; üretim faktörlerinden bir ya da bir kaçının tamamı kullanılmıyorsa, bu durumda da "*eksik istihdam milli gelir düzeyi*" söz konusudur. Dar anlamda istihdam söz konusu olduğu zaman, sadece emek ve onun üretime katılması akla gelmektedir (Erdoğan, 1996: 227). Ekonominin eksik istihdamda dengeye gelmesi ise üretim faktörlerinden bir kısmının atıl kalması demektir. Eğer dar anlamda kullanılan istihdam için ifade edilecek olursa, tam istihdamın altındaki her istihdam seviyesinde emeğin değişen oranda işsizliği mevcut olacaktır. Bu açıdan bakıldığında gelişmiş ekonomiler ile gelişmekte olan ekonomiler ayrımında temel gösterge olarak kullanılabilecek olan ekonominin istihdam seviyesi, gelişmiş ülkelerde işsizliğin gelişmekte olan ülkelere oranla daha düşük olduğu gerçeğini ortaya koyacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin temel amacı, ülkelerini bir sanayi topluma dönüştürmek ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmektir. Ancak bu konuda karşılaşılan sorunlardan biri de, sanayileşmenin gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişme nedeniyle istihdam sorununu çözmede yeterli olmayışıdır. Diğer bir ifadeyle, teknik ilerlemelerin emek tasarruf ettirici özellikleri nedeniyle istihdamda büyük artışlar sağlanamamakta buna bağlı olarak da işsizlik sorunu tatmin edici düzeyde çözülememektedir (İlkin, Dinçer, 1991:26). Turizmin parasal etkilerinin yanı sıra, ekonomide yarattığı reel etkilerin en önemlisi emek-yoğun üretim tekniğinden kaynaklanan istihdam etkisidir (Korzay, 1992:289). Bu nedenle; turizm sektörü kendisinin doğrudan istihdama katkıda bulunması ve bu sektöre girdi veren diğer sektörlerle de dolaylı istihdam imkânları sağlaması dolayısıyla, ülkedeki toplam istihdamı etkilemektedir (Coltman, 1989: 226-227). Turizm sektöründe gösterilen faaliyetlerin büyük bir kısmının hizmet ağırlıklı faaliyetler olması nedeniyle genellikle emek yoğun bir sektör olması, talep edilen işgücünün de ya kalifiye veya vasıfsız olması, bu tür işgücünün de gelişmekte olan ülkelerin veya ekonomisi bozulmakta olan bölgelerin çoğunda bol miktarda bulunması, turizmin istihdam yaratmada ki katkısını arttırmaktadır. Örneğin, ABD için yapılan bir hesaplama göre, 1 günde fazladan gelecek 100 turistin bir gece konaklaması, yılda 47 yeni iş olanağı, 6 yeni tesis, 45 çocuğun okuması için yeterli vergi geliri ve milyonlarca dolarlık iş hacmi ortaya çıkaracaktır (Özgüç, 1998:187). Ayrıca turizm sektörünün doğrudan etkilediği konaklama, ulaşım, eğlence, seyahat

acenteleri, yönetim, finansman ve sağlık gibi pek çok sektör bulunmaktadır. Başta yapı sektörü olmak üzere tarım ve imalat gibi diğer sektörleri de dolaylı olarak etkilemektedir. Bu nedendir ki turizm sektörünün istihdam üzerindeki etkisini net bir şekilde belirlemek oldukça zordur (Vellas, Becherel, 1995:218). Turizmin gelişimine paralel olarak artan istihdam etkisi, genel olarak doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olarak üç farklı istihdam meydana getirir. Bunlar (Avcıkurt, 2003:28; Vellas, Becherel, 1995:220);

- *Doğrudan İstihdam*; konaklama, yeme-içme, ulaştırma işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri gibi turizm işletmeleri doğrudan istihdamı kapsar.
- *Dolaylı İstihdam*; turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu ürünleri ve hizmetleri sağlayan sektörlerdeki ve turistlerin harcamalarından yararlanan faaliyetlerdeki işleri dolaylı istihdamın kapsamındadır. Tarım balıkçılık, inşaat, el sanatları, bankalar ve imalat sektörleri gibi sektörler turizmin gelişmesi ile birlikte yeni istihdam olanakları sağlanan sektörlerdir.
- *Uyarılmış İstihdam*, doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirlerin harcanmasıyla ekonomide yaratılan ek istihdamı kapsayan istihdamdır.

Turizm sektörünün bu şekilde ortaya çıkarmış olduğu istihdam olanakları, özellikle Türkiye gibi işsizlik problemiyle karşı karşıya olan ülkeler açısından oldukça önemlidir.

**Tablo 1: Türkiye’de Sektörlerin İstihdam İmkânı Sağlama Gücü**

Yatırım Konusu	Bir kişilik iş imkânı sağlamak için gerekli yatırım miktarı (milyon TL)
Ham Petrol Üretimi	240.8
Kimyasal Gübre	91.6
Enerji	65.0
Demir Çelik	45.0
Çimento	40.8
Un Ve Unlu Ürünler	20.8
Meyve Sebze İşleme	20.5
Alkolsüz İçkiler Sanayi	12.9
Motorlu Taşıtlar	12.6
Dokuma	12.1
Elektrikli Aletler	9.9
Ayakkabı Sanayi	3.3
<b>Turizm (Otelcilik) Sanayi</b>	<b>1.5</b>

**Kaynak:** İktisadi Kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye’de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, ty., Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Borsaları Birliği, s.35.

Türkiye ekonomisinde turizm, başka sektörlerle göre aynı istihdam hacmini daha az yatırımla gerçekleştiren bir sektördür. Yukarıdaki tabloda DPT tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçları görülmektedir. Tabloya göre, 1 kişilik ek istihdam ortaya çıkarmak için ham petrol üretiminde 240,8

yatırım yapmak gerekirken bu rakam çimento için 40,8 Turizm sektöründe ise sadece 1,5'dir. Sonuçta, 1984 yılbaşı tahmini fiyatları ile ifade edildiğinde Türkiye'de 1 kişiye istihdam olanağı sağlamak için en az yatırımı gerektiren sektörün turizm sektörü olduğu ortaya çıkmıştır.

Turizmin gelişimine paralel olarak inşa edilen üstyapı tesisleri, daha fazla istihdam ve daha fazla inşaat malzemesi kullanımı anlamına geldiğinden yatırım harcamalarında bir artış ortaya çıkarmakta ve ilk andan itibaren ekonomiye yayılarak yoğun bir gelir akımı doğurmaktadır. Bu yönüyle turizm sektörünü, "dünyanın en büyük endüstrisi, refah ve istihdam yaratan en büyük işvereni" olarak tanımlayan Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'nin (WTTC), yaptığı bir hesaplama göre turizm sektörü her üç saniyede bir iş olanağı yaratmaktadır (Özgüç, 1998:1). Turizm kesiminde hizmet çok önemli bir yer tutmakta ve hizmet de ancak insan tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla turizm işletmelerinde işgücü etkinliği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Turizm sektöründe teknolojik yeniliklerin uygulanması, işlerin büyük bir kısmının insanlar tarafından yapılmasına engel olamamaktadır (İlkin, Dinçer, 1991:26). Bu sebeptendir ki, turizm sektörü emek-yoğun bir sektör olduğu için istihdam yaratmada diğer sektörlerle nazaran daha etkilidir. Turizm sektöründe doğrudan ve dolaylı istihdam olanağı sağlayan kaynak ise turistlerin yapmış oldukları tüketim harcamalarıdır (Tatlıdil, 2001:3). Turistik tüketim harcamalarının ilk aşamasında elde edilen gelirler direkt istihdam etkisi yaratırken, elde edilen gelirlerin tekrar harcanması, ikinci derecede istihdam etkisini ortaya çıkarır. Özellikle deniz, kum, güneş turizminin mevsimsel özelliği bir sonucu olarak turistik talebin yoğunlaştığı dönemlerde turistik işletmelerin işgücü talebi artar (Çakır, 1999:69). Bu yönüyle turizm sektöründe ortaya çıkarılan işgücü talebi türemiş taleptir. Diğer bir ifadeyle, turistik mal ve hizmetlere talep olduğu sürece işgücü talep edilecektir.

**Tablo2: Turizm Endüstrisinde Doğrudan Ve Dolaylı İstihdam**

Yıllar	Turizmde Doğrudan İstihdam	Turizmde dolaylı istihdam (doğrudan istihdam x 1,5)	Turizmde Toplam İstihdam	Türkiye'de Toplam İstihdam	Turizm istihdamın (doğrudan+dolaylı) Toplam İstihdam içindeki payı (%)
1993	662.081	993.122	1.655.203	18.600.000	12,46
1994	711.477	1.067.216	1.778.693	20.078.000	12,04
1995	703.022	1.054.532	1.757.554	20.546.000	11,97
1996	760.916	1.141.374	1.902.290	21.015.000	12,67
1997	891.334	1.337.000	2.228.334	20.900.000	14,92
1998	975.399	1.463.099	2.438.498	21.374.000	15,97
1999	1.012.152	1.518.227	2.530.379	21.860.000	16,21
2000	1.009.211	1.513.816	2.523.026	20.934.000	16,87
2001	1.007.793	1.511.689	2.519.481	19.742.000	17,86

**Kaynak:** TURSAB [http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/turizmde-istihdam\\_918.html](http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/turizmde-istihdam_918.html) (09.05.2011)

Turizm sektöründe makineleşme ve otomasyon imkanlarının sınırlı olması, sektörün meydana getirdiği istihdam yoğunluğunu diğer sektörlerle nazaran yükseltmektedir. Sektörde emek-yoğun faaliyetlerin fazla olması nedeniyle turistik tüketim harcamaları yüksek oranda doğrudan istihdam



etkisi oluşturmaktadır. Bunun yanında turizm sektörüne mal ve hizmet sunan yan sektörlerle de yeni iş imkânları sağlayarak dolaylı istihdam etkisi meydana getirmektedir. Turizmin meydana getireceği dolaylı istihdamın niceliği sektörün yerel ekonomi ile ne kadar entegre olduğuna bağlıdır (Mill ve Morrison, 1992:294). Tablodan da anlaşılacağı üzere, turizm sektörünün Türkiye'nin toplam istihdamı içindeki payı 1995 yılı haricinde her yıl sürekli bir artış göstermiştir. Burada dikkat çekici bir diğer nokta ise uluslar arası kuruluşlarca kabul edilen katsayı ile dolaylı istihdam hesaplama formülüne göre (doğrudan istihdam x 1,5) hesaplama yapıldığında doğal olarak dolaylı istihdamın doğrudan istihdamdan sürekli fazla olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, turizm sektörü diğer sektörlerle bağlantısı sayesinde kendisinde ortaya çıkan bir gelişmeyi önce doğrudan istihdam üzerinde artış şeklinde göstermekte ve ardından dolaylı istihdamı da yukarı doğru çekmektedir. Sonuç olarak 2001 yılı itibarıyla Türkiye'deki istihdamın yaklaşık olarak 17,86'sını turizm sektörü tek başına ortaya çıkarmaktadır.

Turizm endüstrisi, istihdamı arttırdığı gibi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar üç ana grupta toplanabilir (Çakır, 2002:195-199);

- Turiste hizmet veren yerlerde istihdam edilen kişilerin pek çoğu turizmle ilgisi olmayan fakat aynı veya benzer işlerde çalışan kişilerden çok güç ayırt edilmektedir.
- İstihdam istatistikleri yalnızca istihdam edilenleri kapsar, istihdam edenleri ve kendi işlerinde çalışanları ise kapsamamaktadır. Turizm hizmetlerinin büyük bir kısmı dünyanın hemen her yerinde çok sayıda ve küçük ölçekli birimlerde turistlere sunulmaktadır. Bunun sonucu olarak da kendi işinde çalışanların toplam işgücü içindeki oranı önemli bir düzeye ulaşmaktadır. Bu nedenle, turizm endüstrisinde istihdam istatistikleri yetersiz kalmaktadır.
- Turizm sektöründe birçok faaliyet mevsimlik olma özelliğine sahiptir. Ayrıca turizm işletmelerinde istihdam edilenlerin sayısı yıldan yıla önemli değişiklikler göstermektedir.

Tablo 3'de turizm sektöründe yapılan harcamalarının istihdam yarattığı alanlar görülmektedir. Turistlerin 11 farklı alanda yaptıkları harcama 21 farklı sektörü etkilemekte ve yapılan bu harcamalar en son yararlananlar açısından 47 farklı iş kolunu etkilemektedir. Bu durum da yine turizm sektörünün istihdam yaratma konusundaki etkinliğini ortaya koyması açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir.

**Tablo 3: Turizm Harcamalarının İstihdam Yarattığı Alanlar**

<b>Turistlerin Harcama Yaptıkları Yerler</b>	<b>Turizm Sektörünün Yaptığı Harcamalar</b>	<b>Harcamalardan En Son Yararlananlar</b>
1. Konaklama	- Maaşlar ve ücretler - Bahşişler, ikramiyeler	- Muhasebeciler - Reklamcılar - Nalburiye dükkânları - Mimarlar, Avukatlar, Bankalar
2. Yiyecek	- Yerel vergiler, gelir vergileri - Komisyonlar	- Esnaf ve zanaatkarlar - Otomobil acentaları - Fırınlara, bakkallar - Plaj yardımcısı - Kasaplar
3. İçecek	- Müzik ve eğlence - Yönetimsel ve genel harcamalar	- Kasiyerler, veznedarlar - Hayır kurumları - Eczaneler, baharatçılar - Tezgâhtarlar, sekreterler
4. Uluslararası Ulaşım	- Yasal ve mesleki hizmetler	- Giyim mağazaları - Kulüpler - Konfeksiyoncular - Müteahhitler
5. Gezi ve turlar	- Yiyecek, içecek vb. satın alınması	- Yemekçiler - Rehberler - Mandracılar; sütçüler
6. Eğlence	- Malzeme ve üretim maddeleri alımı	- Doktorlar, dişçiler - Büyük mağazalar, toptancılar - Kuru temizlikçiler - Elektrikçiler
7. Hatıra ve Hediye eşya	- Tamir, bakım, onarım, koruma - Reklam, tanıtım, yayın iyileştirme çalışmaları	- Mühendisler ve uzmanlar - Çiftçiler, balıkçılar - Hamallar, taşıyıcılar - Oto tamir ve bakımçıları - Bahçıvanlar
8. Fotoğraf ve bant	- Toplu hizmetler: Su, gaz, elektrik, çevre vb. - Ulaştırma	- Hediyelik eşya dükkânları - Yönetim: Eğitim, sağlık, demir-deniz ve karayolları, toplu hizmetler vb. - Finansmancılar, emlakçılar
9. Kişisel bakım, ilaç ve kozmetik	- Lisanslar: İzin belgeleri - Sigorta primleri	- İthalatçılar, yöneticiler - Sigorta şirketleri - Çamaşırhaneler, lokantalar - Medya, Yayımcılar, Matbaa, dizgiciler
10. Giyim	- Gayrimenkul ve araç-gereç kiralama - Mobilya ve demirbaş eşyalar	- Gece kulüpleri, barlar, diskolar - Araç-gereç satıcıları, musluk tamir-bakımçıları
11. Değişik	- Borçların anapara ve faiz geri ödemeleri	- Ressamlar - Kapıcılar, bekçiler, oda hizmetçileri

	- Gelir, kurumlar ve diğer vergiler - Amortisman - Yatırımcılara ve yabancı Sermayeye geri dönüş (kar payı ve iştirak hissesi olarak)	- Gayrimenkul yapıcı ve satıcıları -Danışmanlar, yardımına başvuru alanlar - Hissedarlar - Boyacılar - Ulaştırma, seyahat acenteleri - Yöneticiler - Sendikalar
--	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

**Kaynak :** (McIntosh, Gupta, 1980:222-223)

Ancak turizm sektörünün istihdam yaratma konusundaki görüşünü tümüyle kabul etmeyenlere göre, turizmin istihdam yaratma özelliği fazla abartılmaktadır. Özellikle, turizm sektörünün kurulması için yapılması gereken tüm yatırımlar dikkate alındığında turizmin emek-yoğun bir sektör olduğunu söylemek oldukça güçleşmektedir (Cleverdon, 1982: 153). Ayrıca yine turizm sektörünün istihdam yaratma konusundaki yaygın görüşe şüpheli bir yaklaşım sergileyen diğer bir görüşe göre, turizmin istihdam etkileri tartışmalıdır. Zira turizm sektöründe yaratılan istihdama ilişkin istatistikler oldukça sınırlıdır ve genellikle gerçeği yansıtmazlar. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır (Barutçugil, 1986: 38-39) :

- Turiste hizmet veren yerlerde istihdam edilen kişilerin pek çoğu turizmle ilgisi olmayan fakat aynı ya da benzer işlerde çalışan kişilerden çok güç ayırt edilmektedir.
- İstihdam istatistikleri, yalnızca istihdam edilenleri kapsar. İstihdam edenleri ve kendi işlerinde çalışanları ise kapsamaz. Turizm hizmetlerinin büyük bir kısmı, dünyanın hemen her yerinde çok sayıda ve küçük ölçekli aile işletmelerinde turistlere sunulmaktadır. Bunun sonucu olarak da kendi işlerinde çalışanların toplam işgücü içindeki oranı önemli bir düzeye ulaşmaktadır. Bu nedenle, turizm sektöründeki istihdam istatistiklerinin yetersiz kaldığı söylenebilir.
- Turizm sektöründe birçok faaliyet mevsimlik olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla turizm işletmelerinde çalışanların sayısı mevsimlere göre değişmektedir. Ayrıca bu sayı, yıldan yıla da önemli değişiklikler göstermektedir ve tam anlamıyla istatistik kayıtlarına geçirilmesi zordur.

Turizm sektörünün bu özellikleri ve veri yetersizliği nedeniyle, turizmin istihdam açısından önemi konusunda yalnızca genel tahminler yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Turizm sektörünün gelişmesi ile istihdam arasındaki ilişkiler üç aşamalı bir süreç göstermektedir. Bunları sıralayacak olursak (Mill ve Morrison, 1992: 294-295) :

- İlk aşamada, başlangıç yıllarında yaratılan işbaşına ortalama maliyetler oransal olarak yüksek olmaktadır. Bir taraftan; modern turizmin gerektirdiği yüksek niteliklere sahip tesislerin yapılması zorunluluğu, diğer taraftan da altyapıya ilişkin ve çoğu zaman önemli boyutlara ulaşan genişletme ve iyileştirme yatırımları, yaratılan işbaşına ortalama maliyeti yükseltmektedir. Bu maliyeti arttıran bir faktör de deneyim ve örgütlenme yetersizlikleri olmaktadır.

- İkinci aşamada, daha basit gereksinimleri bulunan turistlere yönelik ve fazla lüks olmayan tesislerin yapımına geçilmesi, deneyim birikiminin ve örgütlenme yeteneğinin kazanılması ve düşük yatırım gerektiren otel dışı yatırımların yoğunlaşması, yaratılan işbaşına ortalama maliyetleri düşürecektir.
- Turizmin gelişmesinin üçüncü aşamasında ise yaratılacak bir iş birimi başına sermaye maliyeti yeniden yükselmektedir. Daha az uygun yerlerde inşaat yapılması gerekliliği, arazi maliyetlerinin yükselmesi, artan inşaat maliyetleri, mevcut tesislerin konfor düzeyini yükseltmek için gereken yatırımların yüksek harcamalar gerektirmesi, haberleşme ve daha yüksek kapasiteye ulaştırma zorunluluğu gibi nedenlerle sermaye maliyeti yüksek olmaktadır.

Turizm sektöründe kadınların, part-time çalışanların, ikinci bir işi olanların ve çok genç ya da çok yaşlı kişilerin çalıştırıldığı yaygın olarak gözlenmektedir. Ev kadınları, öğrenciler ve emekliler gibi işsizlik istatistiklerinde yer almayan kişilerin, mevsimlik olarak yoğun bir biçimde işe alınmaları nedeniyle, turizm sektörünün işsizlik sorununun çözümüne katkısı ilk bakışta görüldüğü kadar fazla değildir. Diğer taraftan, bazı turizm işletmelerinin imalat sanayine oranla daha iyi iş koşulları ya da ücret sağlayarak mevsimlik işgücü talebinde bulunması, söz konusu sektörlerden turizme işgücü akımına yol açacaktır. Bu durum, imalat işletmelerini sürekli çalışacak ve giderek bilgi ve deneyimini arttıracak iş görenler bulma sorunu ile karşı karşıya bırakacaktır. Sonuçta, bu işletmeler ya kuruluş yerlerini bölge dışına taşıyacaklar ya da bölge ve ülke dışından işgücü sağlama yoluna gideceklerdir. Her iki durumda da bölge dışına gelir sızıntısı söz konusu olacağından, bölgesel ekonomik kalkınma açısından olumsuz etkiler doğabilecektir (Barutçugil, 1986: 41). Bütün bunların sonucunda; turizmin istihdam yaratan bir sektör olarak ekonomideki rolünün ve öneminin her ülkenin kendi özel koşulları dikkatle değerlendirilmeden; ülkenin kaynakları, ekonomik gelişmişlik düzeyi, politik ve sosyal yapı ve benzeri faktörler ayrıntılı bir biçimde incelenmeden, ortaya konulamayacağı kabul edilmelidir.

## 5. TÜRKİYE'DE TURİZM SEKTÖRÜNÜN İSTİHDAM ÖZELLİKLERİ

Turizm sektörünün ekonomik hemen hemen her alanına etkisi olduğu muhakkaktır. Türkiye 1980 yılına kadar sürdürmüş olduğu ithal ikameci sanayileşme politikalarını 1980 sonrası dönemde terk etmiş ve bunun yerine ihracata dayalı sanayileşme politikalarını temel kalkınma stratejisi olarak belirlemiştir. Buna bağlı olarak da özellikle katma değeri yüksek sanayi mallarının ihracatının ön planda tutulduğu bir dönemde istihdam olanağı sağlama görevi ise sanayi sektöründen beklenmiştir. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörünün işsizlik problemini çözme konusunda yetersiz kalmıştır. Bir yandan yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkarılmasının zorlaşması diğer yandan sanayi sektöründe emek tasarruf ettirici teknolojik gelişmelerin olması bu yetersizliği daha da körüklemektedir. Bu teknolojik ilerlemeler ülkenin sanayi üretimi verimliliğini ve rekabet gücünü olumlu yönde etkilerken, işsizlik sorununa çözüm bulma noktasında aynı başarıyı gösterememektedir. Bu aşamada turizm sektörünün istihdam olanağı yaratma potansiyeli ekonomi için bir can simidi görevi görebilmektedir. Turizm sektörü elbette tek başına bir ülkenin kalkınmasını sağlayamaz ancak kalkınmanın sağlanmasında olumlu katkılar sağlayacağı da yadsınamaz bir geçektir. Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içinde yarattığı istihdam ile ilgili olarak tek bir veri bulunmamakla beraber, çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilerden bu alanda çalışan toplam kişi sayısının 1 milyonun biraz üzerinde olduğu görülmektedir.

**Tablo 4: Konaklama Tesislerinde İstihdam (2000-2010)**

Yıllar	Otel+Lokanta (Bin Kişi)	Otel, Eğlence Yerleri (Bin Kişi)
2000	776	211.4
2001	796	243.5
2002	826	255.6
2003	847	280.1
2004	872	297.6
2005	949	309.2
2006	1.001	318.4
2007	1.067	328.7
2008	1.058	341.5
2009	1.131	342.4
2010	1.066	351.4

**Kaynak:**<http://www.tuyed.org.tr> (18.05.2011)

Tablo 4 incelendiğinde, otel, lokanta ve eğlence yerlerinin istihdam rakamlarının sürekli arttığı, sadece 2008 ve 2010 yıllarında otel lokanta istihdamında bir gerileme olduğu görülmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre, 2009 Mart ayından 2010 Mart ayına kadar geçen dönemde turizm sektörü ile ilişkili alanlarda çalışan sigortalı sayısı %31,2 oranında artarak 280 bin kişiye ulaşmıştır. Diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de çalışan kişilerin yaklaşık olarak yarısının sigortalı olarak çalıştığı tahmin edilmektedir. Buna göre toplam çalışan sayısı gerçekte sigortalı çalışanların iki katı olmaktadır. Türkiye genelinde konaklama, yiyecek içecek hizmetleri, hava yolu seyahat acenteleri gibi turizmle ilişkili alanlarda 1,2 milyon dolayında kişi istihdam edilmektedir (TUROFED, 2010:19).

**Tablo 5: Turizm Sektöründe Sigortalı Çalışan Sayısı**

	2009 (Mart)	2010 (Mart)	Değişim
<b>Konaklama</b>	<b>59.420</b>	<b>75.591</b>	<b>27,2</b>
<b>Hava Yolu Taşımacılığı</b>	<b>9460</b>	<b>8.366</b>	<b>-11,6</b>
<b>Yiyecek Ve İçecek Hizmetleri</b>	<b>107.474</b>	<b>156.779</b>	<b>45,9</b>
<b>Seyahat Acentesi, Tur Operatörü, Resmi Hizmetler</b>	<b>37.434</b>	<b>39.799</b>	<b>6,3</b>
<b>Toplam</b>	<b>213.788</b>	<b>280.535</b>	<b>31,2</b>

**Kaynak:** TUROFED Turizm Raporu, s.19.

Türkiye Otelciler Federasyonu'nun (TUROFED) Haziran 2011 raporuna göre, turizm sektöründe konaklama alanında yapılacak yatırımlar için Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan teşvik belgelerinde öngörülen istihdam verilerine göre konaklama tesisleri yatırımları Türkiye'de yılda ortalama 17 bin kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. Hazine Müsteşarlığı verilerine göre, 1987 yılından 2009 yılına kadar 23 yılda 4.715 teşvik belgesi alınmış ve alınan bu belgeler ile yatırımı öngörülen tesislerde bu dönemde toplam 388.753 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır. Buna göre yalnız teşvikli turizm yatırımları ile yılda ortalama 16.902 kişiye konaklama tesislerinde iş alanı açılmıştır. Konaklama kesiminde gözlenen bu durum ülkelerin sahip oldukları işgücüne istihdam yaratma alanı olarak bugüne kadar sanayi kesimi görülürken, son özellikle ekonomik kriz dönemlerinde daha da belirginleşen bir şekilde sanayi sektöründe çalışan kişi sayısı azalırken turizm sektöründe bu durum tersine işler hale gelmiştir. Turizm sektörünün istihdam konusunda ortaya koyduğu bu güç biraz da turizm sektörünün özelliklerinden ileri gelmektedir ki bu özellikleri kısaca özetlemek gerekirse (Olalı ve Timur, 1986: 102-103) :

- *Turizmin mevsimlik karakterinden kaynaklanan özellikler:* Turizm talebinin yılın belli aylarında yoğunlaşması (Mayıs-Eylül arası), turistik işletmelerin özelliklerine bağlı olarak devamlı personel yanında mevsimlik personel çalıştırılmasına da neden olmaktadır. Mevsimlik özellik, sektörde genel olarak eksik istihdam şartlarının

geçerli olması sonucunu doğurmaktadır. Turistik işletmelerde istihdam edilen personel sayısında, mevsimlik talep değişimlerinden kaynaklanan aşırı dalgalanmalara rastlanmaktadır. Özellikle; turistik kapasitenin hızla arttığı dönemlerde, kalifiye işgücüne olan talebin artması, işgücünün turistik işletmeler arasındaki mobilitesini arttırmaktadır. Turizm talebinin yoğunlaştığı dönemlerde, tam istihdama yaklaşılmakla birlikte, mevsim dışında istihdamın azalması toplumsal açıdan sosyal bir maliyet yaratmaktadır.

- Turizm Sektörünün İşgücü Transferi: Turizm sektörü geleneksel sektörlerden büyük ölçüde işgücü transfer ettiği için, yarı kalifiye ve nitelsiz işgücüne istihdam imkanı sağlar. Gelişmiş ülkelerde dahi, bu tür işgücünün sektör içi istihdamdaki oranı, yaklaşık %30'u bulmaktadır.
- Turistik İşletmelerin Boyutu: Türkiye'deki turistik işletmelerin boyutu, istihdam edilecek personel sayısını doğrudan etkilemektedir.
- Turizm Sektörünün Demografik İstihdam Yapısı: Turizm sektöründe; aile tipi işletme türü nedeniyle, istihdam edilen kadın, çocuk ve yaşlı personel sayısı diğer sektörlerle göre daha fazladır.
- Turizm Sektöründe Eğitilmiş Personel: Sektörde istihdam edilen eğitime tabi tutulmuş personel oranı; bölgelere ve işletme türlerine göre farklılıklar göstermesine karşılık, düşük seviyede kalmaktadır.
- Turizm Sektörünün Çalışma Koşulları: Sektördeki özel çalışma koşulları, uzun çalışma saatleri, hafta sonu ve diğer boş zamanlardaki yoğun çalışma şartları; sektörde çalışanların büyük bir baskı altında kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, sosyal bakımdan da bazı zorluklar doğurmaktadır.
- Turizm Sektöründe İş Değiştirme: Turizm sektöründe; küçük ölçekli işletmelerin yaygın olması ve bu sektörde işyeri değiştirmelerine çok sık rastlanması nedeni ile sendikalaşma olgusu pek yaygınlaşmamıştır. Özellikle turizm sektöründe ve bu sektör; otel, lokanta ve eğlence yerleri bağlamında ele alındığında, sektör işverenlerinin sendikalaşma olgusuna olumsuz yaklaştığını temel bir saptama olarak belirleyebiliriz.

## 6. SONUÇ

Turizm sektörü en hızlı gelişme gösteren sosyo-ekonomik olgu olma özelliğini sürdüren bir sektör olma özelliğini korumaktadır. Zira turizmin geliştiği bir ekonomide, bunun etkileri hem ekonomik hem de sosyal alanlarda kendini hissettirmektedir. Gelişen turizm sektörü bir ülkenin ödemeler dengesinin düzleminde, gelir yaratılmasında dolayısıyla ülke döviz gelirinin artırılmasında, bağlantılı olduğu diğer birçok sektörün hareketlenmesinin sağlanmasında (inşaat, yeme-içme, eğlence, taşımacılık vb) altyapı ve üstyapı yatırımlarının artırılmasında ve en önemlisi istihdam olanaklarının yaratılarak işsizlik probleminin yükünün azaltılmasında önemli etkilere sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ki bu ülkeler grubuna Türkiye de dahildir, işsizlik sorununun, çözülmesi gereken en önemli sorun olma özelliğini 2008 ekonomik krizinden sonra daha da belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Cumhuriyetten 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu olarak yıllarca enflasyon gösterilmiş ve bütün ekonomik mücadele programları bu amaç doğrultusunda hazırlanmıştır. Ancak 2000'li yıllarla birlikte enflasyonla mücadele hedeflenen düzeye indirilmiş ve artık en önemli mücadele hedefi olarak işsizlik probleminin olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle yeni istihdam olanaklarının yaratılması hayati öneme sahip bir konudur. Bu noktada sanayi sektörü yeni istihdam olanaklarının yaratılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise, sana alanında ortaya çıkan emek tasarruf ettirici teknolojik gelişmelerdir. Oysa turizm sektörü, emek-yoğun hizmet veren bir sektör olması nedeniyle ve teknolojik ilerlemelerin bu sektörde çalışan işgücünü çok etkilememesi nedeniyle yeni istihdam olanaklarının yaratılması konusunda sanayi sektöründen daha başarılı bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye gibi hem klasik tatil turizmi olanakları açısından hem de yılın diğer aylarına dağılılabilmek özelliği gösteren alternatif turizm olanakları açısından son derece zengin olan bir ülkede turizme yapılacak yatırımların artırılması işsizlik probleminin çözümünü tek başına sağlayamasa da en azından azaltılması noktasında önemli katkılar sağlayabilecektir. Turizme yapılan yatırımların tek getirisinin istihdamı arttırmak olmadığı bunun yanında yukarıda bahsedilen diğer ekonomik katkıları da beraberinde getireceği unutulmamalıdır. Bu nedenle Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler turizm sektörlerine yapacakları yatırımlar sayesinde istihdam artışı sağlayarak işsizlik probleminin çözümüne ciddi katkı sağlayabileceklerdir.



#### KAYNAKÇA

- Akın İLKİN, M. Zeki DİNÇER (1991), **Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi**, TOBB Yayın No:217, Ankara.
- Azize TUNÇ, Firuzan SAÇ (1998), **Genel Turizm Gelişimi ve Geleceği**, Detay Yayıncılık.
- Cevdet AVCIKURT (2003), **Turizm Sosyolojisi, Turist Yerel Halk Etkileşimi**, Detay Yayınları, Balıkesir.
- François VELLAS, Lionel BECHEREL (1995), **International Tourism**, MacMillan Business, London.
- Harun ERDOĞAN (1996), **Ekonomik, Sosyal, Kültürel, Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm**, Bursa.
- Hasan OLALI, Alp TİMUR (1988), **Turizm Ekonomisi**, İzmir, Ofis Ticaret Matbaacılık.
- Hayati DOĞANAY (2001), **Türkiye Turizm Coğrafyası**, 3. bs., Çizgi Kitabevi Yay., Konya.
- <http://www.tuyed.org.tr/yazdir-4463-iSTiHDAMDA-LOKOMOTiF-KONAKLAMA-SEKToRu.html> (18.05.2011)
- Hüseyin TATLIDİL (2001), “Türk Turizminin Mevcut Durumu ve Geleceğe Yönelik Beklentiler”, **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-IV**, 21-24 Mayıs, ss.1-10.
- İsmet S. BARUTÇUGİL (1984), **Turizm İşletmeciliği**, 2. bs., Uludağ Basımevi, Mayıs.
- Kurban ÜNLÜÖREN, Arzu KILIÇLAR (2004), “Ekonomik yansımalarıyla Türk Turizminin Seksen Yılı”, **Gazi Üniv. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl:2004, Sayı:1, ss.131-156.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm istatistikleri  
<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/dosya/1-245937/h/sonturizmraporu.DOC> (28.04.2011)
- Meral KORZAY (1992), “Turizmde İstihdam ve Eğitim”, **III. İzmir İktisat Kongresi, Turizm Çalışma Grupları**, 4-7 Haziran, ss. 289-311.
- Michael M. COLTMAN (1989), **Introduction to Travel and Tourism: an International Approach**, New York.
- M. Zekai BAYER (1992), **Turizme Giriş**, İstanbul.
- Nazmi KOZAK, Meryem AKOĞLAN, Metin KOZAK (1997), **Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar**, 3. bs., Ankara.
- Nazmiye ÖZGÜÇ (1998), **Turizm Coğrafyası Özellikler Bölgeler**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Osman Kemal AĞAOĞLU (1991), **Türkiye’de Turizm Eğitimi ve Etkinliği**, MPM Yay., No:439, Ankara.

- Ömer AKAT (2000), **Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği**, 3. bs., Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özcan YAĞCI (2003), **Turizm Ekonomisi**, Detay Yay., Ankara.
- Pembegül Çakır (1999), **Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin Ödemeler Dengesine Katkısının Analizi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1119, Eskişehir.
- Pembegül Çakır (2002), "Turizm Sektörünün İstihdam Yapısı ve Sorunları", **Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı:1-2, , ss.195-202.
- R. CLEVERDON (1982), **International Tourism to 1990**, Abt. Books, EIU Ltd., Special Series, No:4, Cambridge
- R. C. MİLL, A. M. MORRISON (1992), **The Tourism System**, 2nd ed., New Jersey.
- R. MCINTOSH, S. GUPTA, (1980), **Tourism : Principles, Practices, Philosophies**, Grid Inc., 3rd. ed., USA.
- Sait EVLİYAOĞLU (1994), **Türkiye Turizm Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyasının Ana Hatları**, Ankara.
- Seçim AYDIN, Beyazıt KELÇEOĞLU (2002), "Genel Eğilimler Işığında Türkiye Turizmi Üzerine Bir Değerlendirme", **II. Turizm Şurası Bildirileri**, Turizm Bakanlığı, 12-14 Nisan, Ankara.
- Seher UÇKUN (2004), **İşletme ve işletme Türleri, Turizm işletmeleri**, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Simon MILNE, Irena ATELJEVIĆ (2001), "Tourism Economic Development and The Global-Local Nexus: Theory Embracing Complexity", **Tourism Geographies** 3 (4), pp. 369-393.
- Şebnem Akın ACUNER (2006), **Alternatif Turizm Türlerinin Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Potansiyelinin Gelişmesine Etkisi**, MPM Yay., No:689, Ankara.
- TOBB (2003), **Bölgesel Gelişim Raporu-I-Batı Akdeniz Bölgesi**, TOBB Araştırma Yayınları No:1, Ankara.
- TUROFED (2010), **Turizm Raporu**, Sayı:1, Haziran.  
[http://www.turofed.org.tr/webfolders/istatistik/TURIZM\\_RAPORU\(1\).pdf](http://www.turofed.org.tr/webfolders/istatistik/TURIZM_RAPORU(1).pdf) (18.05.2011)
- TURSAB, [http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/turizmde-istihdam\\_918.html](http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/turizmde-istihdam_918.html) (09.05.2011)